

**“DEĞER” TASNİFİ VE MEVLANA’NIN
MESNEVİSİNDE DEĞERLER**

Try a Value Classification and Values in Mevlana's “Mesnevi”¹

Eyüp ÇAĞLAR²

Mahmut Abdullah ARSLAN³

Öz

Değer kavramı son dönemde oldukça güncel bir kavram haline gelmiştir. Güç ve maddiyatın hüküm sürdüğü günümüz dünyasında, değer diye nitelenebilecek ne varsa bunlar insanoglu tarafından ikinci plana atılmakta ve hatta yok sayılmaktadır. Bunun neticesinde sonu gelmeyen çatışma ve mücadeleseler dünyayı neredeyse yaşanmaz bir yer haline çevirmektedir. Bu durumdan kurtulmanın yolu ise, insanoglunun bitmek bilmeyen hırs ve istahını bir kenara bırakıp toplumsal ve evrensel değerleri benimsemesi ve yaşamının merkezine bu değerleri koymasından geçer. Araştırmacılar ve değerler üzerine çalışanlar, insanlığın içinde bulunduğu durumdan kurtulmasının yolunu değerlerde aramaktadırlar. Çalışmamızın temelinde de bu amaç yatmaktadır. Çalışmamızın girişten sonraki ilk kısmında değer kavramının tanımı, değerlerin özellikleri, değerlerin önemi, işlevi ve değerler eğitimi üzerinde durulmuş ve bir değer tasnifi yapılmıştır. İkinci kısımda ise Mevlana'nın Mesnevi adlı eserindeki değerler, yaptığımız tasnife göre incelenmiş ve Mesnevi'den alıntılarla örneklendirilmiştir. Çalışmamız için Mesnevi'yi seçmemizin amacı, kendisinin başlı başına bir değer olması ve değerlerin benimsetilmesi noktasında başlıca kaynaklardan biri olmasıdır. Veriler, belirlediğimiz tasnife uygun olarak bireysel, geleneksel (toplumsal, milli), evrensel (ekonomik, siyasi, estetik, bilimsel) ve dini değerler temalarına göre gruplandırılmış, örneklendirilmiş ve yorumlanmıştır. İnceleme sonucunda bireysel 9, toplumsal 16, milli 1, estetik 1, siyasi 3 ve dini değerler için 4 olmak üzere toplamda 34 alt başlık oluşturulmuştur. Çalışmada nitel araştırma modellerinden doküman analizi yöntemi kullanılmış ve bulgular betimsel analizle yorumlanmış ve tarafımızdan yapılan tasnife göre incelenmiştir.

¹ Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Temmuz / 2018'den üretilmiştir.

² Türkçe Eğt. Bilim Uzm., Erzincan Millî Eğitim Müdürlüğü, ecaglar1984@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8400-5954>

³ Doç. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, mabdullaharslan@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1289-3662>

Anahtar Kelimeler: Değer/değerler, değer tasnifi, Mesnevi, Mevlana

Abstract

The concept of value has recently become a very contemporary concept. In today's world, where power and matter dominate, all that can be described as the worth is put into second place by the Son of man and is even ignored. As a result, endless conflicts and struggles turn the world into an almost uninhabitable place. The way to get rid of this situation is to put aside the endless greed and appetite of mankind and to adopt social and universal values and to put these values into the center of life. Researchers and people who work on values are looking for ways to get rid of the situation of humanity. This is the basis of our study. In the study, the definition of the concept of value, properties of values, the importance of values, function, and values were studied, and a classification of values was made. In the second part, the values in Mevlana's Mesnevi were examined according to the classification we made and exemplified by the excerpts from Mesnevi. The purpose of selecting Mesnevi for our work is to be a value on its own and to be one of the main sources of value adoption. Data, in accordance with the classification we have determined, grouped, exemplified and interpreted according to the themes of individual, traditional (social, national), universal (economic, political, aesthetic, scientific) and religious values. As a result of the examination, a total of 34 subtitles were created, 9 for individual, 16 for social, 1 for national, 1 for aesthetic, 3 for political and 4 for religious values. In this study, the document analysis method was used from qualitative research models and the results were interpreted with descriptive analysis and examined according to the classification performed by us.

Keywords: Value/values, value classification, Mesnevi, Mevlana

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı son dönemde dünyada ve özellikle ülkemizde üzerinde ciddiyetle ve önemle durulan kavramlardan olan “değer/değerler” için yeni bir tasnif yapmak ve yapılan bu tasnife göre 13. yüzyılda yaşayan Mevlana’nın Mesnevi adlı en öne çıkan eserindeki değerleri tespit etmek ve incelemektir. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi şekliyle veriler ele alınmış betimsel analize tabi tutularak sonuçlar elde edilmiştir.

Araştırmanın Modeli

“Değer Tasnifi ve Mevlana’nın “Mesnevi”sinde Değerler” adlı çalışmamızda nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, alguların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle nitel araştırma, kuram oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plâna alan bir yaklaşımdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Verilerin Toplanması

Veriler, Mevlana’nın Mesnevi adlı eserinden doküman incelemesi yöntemiyle toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır. Bu tür araştırmalarda, araştırmacı, ihtiyacı olan veriyi, gözlem veya görüşme yapmaya gerek kalmadan elde edebilir. Bu anlamda doküman incelemesi, araştırmacıya, zaman ve para tasarrufu anlamında katkıda bulunacaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Bu araştırmada veri kaynağı olarak Mevlana'nın "Mesnevi" adlı eseri kullanılmıştır. Mütercimliğini Süleyman Nahifi'nin yaptığı ve Âmil Çelebioğlu tarafından günümüz Türkçesine uyarlanan eserin kullandığımız baskısı, Timaş Yayınları tarafından 2009'da İstanbul'da basılmıştır.

Mesnevi, yalnız Hindistan, İran, Türkiye ve Türk illeri gibi Doğu ülkelerinde değil, hemen bütün batı ülkelerinde de tanınmış bir eserdir. Eserin İngiliz, Fransız, Alman ve Ordu dillerinde tercümelere vardır. Mesnevi'nin uzun ve ciddi bir çalışma ile meydana getirilmiş izahlı ve tenkidli bir tab'ı İngiliz Şarkiyatçısı R. A. Nicholson tarafından yapılmıştır. Türkçe'deki muhtelif tercüme ve şerhleri arasında en güzeli, Divan şairi Nahifi tarafından yapılan manzum Mesnevi tercümesidir (Banarlı, 2001). Süleymân Nahifi'nin Manzum Mesnevi Tercümesi en iyi Mesnevi tercümelerinden biridir (Demirel, 2007).

Verilerin Analizi

Bu araştırmada betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu yaklaşıma göre, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu bağlamda elde ettiğimiz veriler, belirlediğimiz tasnife uygun olarak bireysel, geleneksel, evrensel ve dini değerler temalarına göre gruplandırılmış, örneklendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

"Değer Tasnifi ve Mevlana'nın Mesnevisinde Değerler" adlı araştırmamızın evrenini Mevlana'nın Mesnevi adlı altı ciltlik eseri oluşturmaktadır. Eserin tümü incelenmiş, dolayısıyla bir örneklem belirlenmemiştir.

Mevlana'nın hayatı:

Asıl adı Muhammed olan Celâleddin'in daha yaygın unvanı Mevlânâ Celâleddin Rûmî'dir. Bu unvandaki Mevlâ, efendi; Mevlânâ, efendimiz demektir. Ona Rûmî denilişi, sanat, iman ve düşünüş hayatının, o asırlarda diyâr-ı Rûm diye anılan Anadolu'da geçmiş ve bu yurttan ebedileşmiş olmasındandır. Çoğu yerde, kısaca Mevlânâ diye tebcil edilen bu büyük ve vecidli şair, önce Yakın Doğu'da; sonraları, Doğu'da Batı'da derin akisler uyandıran büyük bir sanat, bir duyuş, düşünüş ve inanış cereyanının coşkun kaynağıdır (Banarlı, 2001).

Mevlana'nın doğum tarihi ile olarak kabul edilen yaygın tarih 1207'dir. Banarlı (2001), Mevlana'nın doğum tarihini gün, ay, yıl şeklinde 30 Eylül 1207 olarak vermiştir. Mevlana, 30 Eylül 1207 de Horasan'ın Belh şehrinde doğmuştur. Vefatı, Konya'da 17 Aralık 1273'dedir. Mevlânâ'nın babası Harzemşahlar ülkesinin büyük âlim ve sofilerinden Sultânül-ulemâ Bahâeddin Veled'dir. Annesi, Harzemşahlar ailesine mensup olduğu bildirilen Mü'mine Hatun'dur. (Banarlı, 2001). Yine Çelebioğlu (1998), Mevlana'nın tam adını oluşturan Mevlânâ Celâleddin Muhammed-i Rûmî kelimelerinden yola çıkarak ebced hesabıyla rûmî 604 tarihine (milâdî 1207) ulaşmıştır.

Mevlana'nın babası Bahaeddin Veled, devrinin ileri gelen âlimlerindendir ve Mevlana'nın yetişmesinde önemli etkilere sahiptir. Bahaeddin Veled, Moğol istilası ve devrin diğer ilim adamlarıyla aralarındaki görüş farklılıklarından ötürü ailesiyle birlikte Harzem ülkesinden ayrılarak Hicaz, Şam gibi şehirlerde bulunduktan sonra Selçuklu hükümdarı Alâeddin Keykubat'ın daveti üzerine Anadolu'ya gelip Konya'ya yerleşmiştir.

Mevlana, 17 Aralık 1273’ te vefat etmiştir. Bu tarih şeb-i arûs (vuslat gecesi) olarak bilinir ve her yıl Konya’da aynı adla Mevlana’yı anma törenleri düzenlenmektedir. Mevlânâ’nın Tanrısıyla vuslat gecesi diye kutlanmasını istediği şeb-i arûs, (gelin gecesi, vuslat gecesi) denen bu 17 Aralık gecesini kutlamak için yalnız Türk ilim ve sanat adamları değil, çok sayıda Avrupalı, Amerikalı, Hindli, Pâkistanlı vb. turistler ve ziyaretçiler de son yıllarda Konya’ya gelir olmuşlardır. Bütün bunların kaynağı Mevlânâ’nın yine bütün insanlığı kucaklayan, insancıl felsefesi ve imânıdır (Banarlı, 2001).

Mevlana, insana büyük bir kıymet verir. Hangi dilden, dinden, ırktan, mezhepten olursa olsun her insana onun gönlünde yer vardır ve bu düşüncesini meşhur “*Ne olursan ol yine gel*” sözüyle ölümsüzleştirmiştir.

Eserleri:

Mesnevi (En şöhretli eseridir. Mesnevi tarzında yazılan eserin dili Farsçadır, arüzun *fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün* kalıbıyla yazılmıştır. 6 ciltten ve toplam 25618 beyitten oluşmuştur.),

Divân-ı Kebir (Şiirlerinden oluşan eseridir.),

Fihî Mâfih (konuşmalarının, sohbetlerinin müritleri tarafından yazıya geçirilmesiyle oluşan eserdir.),

Mektûbât (Çeşitli sebeplerle yazdığı mektupların toplanmasıyla ortaya çıkan eserdir.),

Mecâlis-i Seb’a (Yedi vaazını bir araya toplayan kitaptr.).

İlgili Araştırmalar

Mevlana’nın Mesnevi adlı eseri değişik alanlarda birçok araştırmacı için önemli kaynaklardan biri olmuştur. Mesnevi, edebiyat, sosyal bilimler, din, iktisat gibi alanlarda yazılan tezler ve makaleler için ele alınmış ve çeşitli açılardan incelenmeye tabi tutulmuştur. Biz, çalışmamızda Mesnevi’yi ihtiva ettiği ve insanlara kazandırmak istediği değerler bağlamında ele aldık. Mesnevi, değerler ve bu değerlerin eğitimi bağlamında daha önce de araştırmacılar tarafından ele alınmış ve incelenmiştir. Aşağıda benzer araştırmalarla ilgili özet bilgiler verilmiştir.

Özer (2002), “*Mevlana Celaleddin-i Rumi’nin Mesnevi’sindeki dini motiflerin tespiti ve değerlendirilmesi*” adlı çalışmasında, *tezin amacı doğrultusunda Mesnevi’yi sadece dini değerler bağlamında ele almış ve incelemiştir. Bu doğrultuda Mesnevi’de, Allah inancı, peygamber inancı, kitap inancı, ahiret inancı gibi dini motifler tespit edilmiş ve değerlendirilmiştir.*

Köse (2004), “*Mevlana’nın Mesnevi’sinde aşk kavramı*” adlı çalışmasında *tezin amacına uygun olarak sadece aşk değeri üzerinde durmuş ve Mesnevi’de aşka bakışı incelemiştir.*

Safalı (2006), “*Mevlana’nın Mesnevi’sinde iktisat ahlâkına ilişkin kodlar ve kalkınma iktisadi ile olası ilişkileri*” adlı çalışmasında *iktisat ahlâkına ilişkin değerler üzerinde durmuş ve bu değerlerin kalkınma iktisadiyle olan ilişkilerini tespit etmeye çalışmıştır.*

Tok (2007), *Mevlana’nın Mesnevi’sindeki hikâyelerin çocuk edebiyatı açısından değerlendirilmesi*” adlı çalışmasında, *Mesnevi’den seçtiği kırk hikâyeye üzerinde çalışmış ve bu hikâyeleri çocuk edebiyatı açısından değerlendirmiştir.*

Erkek (2008), “Mevlana’nın Mesnevi’sinden ilköğretim okulları için seçilen öykülerin eğitsel yönünün incelenmesi” adlı çalışmada, Mesnevi’den ilköğretim okulu öğrencilerinin seviyesine uygun olarak seçtiği belli sayıda hikâyeye üzerinde çalışmış ve bu hikâyelerdeki eğitsel unsurları tespit etmiştir.

Altın (2010), “Mevlana’nın eserlerinde dostluk ve samimiyet değerlerinin işlenişi ve eğitim açısından tahlili” adlı çalışmada Mevlana’nın diğer eserleriyle birlikte Mesnevi’deki dostluk, arkadaşlık değerleri ve bu değerlerin işlenişinde kullanılan öğretim ilkeleri üzerine çalışmıştır. Çalışmada, yazarın amacına uygun olarak “dostluk” değeri üzerinde durulmuş; dost seçiminde dikkat edilmesi gerekenler ve dostlarda bulunması gereken özellikler tespit edilmiştir.

Akkaya (2013) ise “Mevlana’nın Mensur eserlerinde değerler eğitimi” adlı çalışmada Mevlana’nın Mesnevi dışındaki diğer eserlerinden *Fihi Mafih*, *Mecalis-i Seb’a* ve *Mektubat* üzerine çalışmış ve bu eserlerdeki dini ve toplumsal değerleri tespit etmiştir.

Çomaklı (2015), “Mevlana’nın Mesnevi adlı eserinde yer alan hikâyelerin sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki değerlerin öğretiminde kullanılmasının incelenmesi” adlı çalışmada, 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler programında yer alan değerlerle ilgili olan hikâyeleri tespit etmiş, bu hikâyelerden örnekler vererek ilgili değerlerin kazandırılmasında kullanılabilecek hikâyelerin isimlerini belirlemiştir.

Görüldüğü gibi Mesnevi’deki değerlere yönelik çalışmalar, ya yazarlarının amacı doğrultusunda bazı değerlerle ya da Mesnevi’den örnek olarak seçilen hikâyelerle sınırlandırılmıştır. Sözgelimi bir çalışmada sadece Mesnevi’deki dostluk ve samimiyet değerleri ele alınmış, başka bir çalışmada ise sadece dini motifler incelenmiştir. Başka bir çalışma ise Sosyal Bilgiler dersinin öğretim programında kazandırılması gereken değerlerle sınırlandırılmıştır. Yine başka bir çalışma Mesnevi’de bulunan iktisat ahlakına ilişkin değerlerle sınırlandırılmıştır. Mesnevi’deki değerlerin tümünü incelemeyi esas alan bir tez araştırmamıza göre yazılmamıştır. Bu sebeple bizim araştırmamızda Mesnevi’de bulunan tüm değerler tespit edilmeye çalışılmış ve herhangi bir açıdan sınırlandırmaya gidilmemiştir.

Çalışmamızın iki kısımdan oluştuğu söylenebilir:

İlk kısımda, değerlerin tanımı, önemi, işlevi, özellikleri; aile, okul ve çevre ile olan ilişkileri, değerlerin tasnifi üzerinde durulmuş ve yeni bir değer tasnifi yapılmıştır. Bu bölümde ayrıca Mevlana’nın hayati, eserleri ve fikirleri üzerinde de durulmuştur.

İkinci kısımda ise Mevlana’nın Mesnevi adlı eserindeki değerler tespit edilmiş ve yaptığımız tasnife göre eserlerdeki sıklıkları da ele alınarak incelenmiştir.

Değer Kavramı ve Bir Tasnif Denemesi

“Değer” kavramı, aşağıda da verilen çeşitli yabancı ve yerli yazar ve araştırmacıların tanımlarından da yola çıkılarak şu şekilde tanımlanabilir:

“Değer”, ferdin, belli bir topluluğun veya tüm insanlığın varlık, düzen ve devamını sağlamak ve korumak üzere üyelerinin çoğunluğu tarafından kabul edilen ortak düşünce, amaç, inanç ve tercihlerdir.

Değer Tasnifleri

Allport, Vernon ve Lidzey (1960) (estetik, bilimsel, ekonomik, siyasi, sosyal ve dini)
Filiz (1998) içerik (amaçsal/niyetsel) ve araçsal (işlevsel)
Kilby (grup ölçekli ve bireysel)
Dilmaç (1999) -12 başlık)
Takiyeddin Mengüşoğlu (yüksek, araç, davranış)
Hilmi Ziya Ülken (içkin-*teknik, sanat,fikir-*, aşkın-*ahlak, din-*, normatif-*dil, hukuk, iktisat-*)
Evin ve Kafadar (ulusal-9- ve evrensel -9-)
Kaymakcan ve Meydan (ahlaka ilişkin ve ahlaka ilişkin olmayan)
Rokeach (amaç- *rahat bir yaşam, mutluluk, eşitlik, ulusal güvenlik vb.-* ve araç- *hırslı, neşeli, bağımsız, sevecen vb.-* değerler)
Schwartz (Yeniliğe Açıklık/ Muhafazacı Yaklaşım boyutu, diğer boyut ise Öz aşkınlık/ Öz genişletim)
Spranger (Estetik, teorik (veya ilmi), iktisadi, siyasi, sosyal ve dini) ve Erol Güngör değerler ilgili tasnifler yapmışlardır.
Bütün bunlardan hareketle şöyle bir tasnif denemesi yapılabilir:

Değer Tasnifi Denemesi

1. *Bireysel değerler*, bazı kişilerde olup bazılarında olmayan, olma derecesi kişiden kişiye göre değişen ve olup olmaması sadece kişiyi ilgilendiren, sonuçlarından da kişinin etkilendiği değerlerdir.

Bazı değerler, öncelikle kişinin bizzat kendisiyle ilgilidir. Bu tür değerlerin varlığı ya da yokluğunun doğurduğu sonuçlar öncelikle bireyin kendisini etkiler. Ayrıca her kişi bu türden değerlere sahip olmak zorunda değildir. Azim, cesaret, kararlılık, başarıya çabası gibi değerleri bu kısımda toplayabiliriz.

Bir bireyin azimli ya da cesur olmasının doğuracağı sonuçlar öncelikle kendi yaşantısına etki edecektir. Aynı zamanda adı geçen değerler herkeste bulunmayabilir ya da bu değerlerin insanlarda bulunma derecesi kişiden kişiye göre farklılık arz edebilir. Dolayısıyla bu türden değerleri bireysel değerler olarak kabul etmek mümkündür.

2. *Geleneksel değerler*: Geleneksel olarak kuşaktan kuşağa aktarılan *toplumsal ve milli* değerlerin bütünü geleneksel değerleri oluşturmaktadır.

Gelenek, Türk Dil Kurumu sözlüğünde bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar olarak tanımlanmıştır.

Bir toplumda bulunması gereken dürüstlük, hoşgörü, adil olma gibi değerlerle o toplumun mazisinden getirdiği vatan sevgisi, millet sevgisi gibi milli değerleri geleneksel değerler olarak ele almak yanlış olmaz. Çünkü bu değerler bir anda ortaya çıkmamıştır ve toplumların yüzlerce yıllık tecrübelerinin bir sonucu olarak benimsenmiş ve gelenekselleşmişlerdir.

3. *Evrensel değerler*, bütün insanlığı ilgilendiren ve istisnaları olmak kaydıyla insanların ortak olarak benimsediği *estetik, bilimsel, ekonomik ve siyasi* değerlerdir. Evrensel, bütün insanlığı ilgilendiren demektir.

Kimi değerler birey ve toplumdan öte tüm insanlığın ilgi alanına girer. Sözgelimi bilimin ve teknolojinin ortaya koyduğu ve koyacağı yeniliklerin tüm insanlığı ilgilendiren sonuçları olacaktır. Ayrıca bilgi, bütün toplumlar için çok önemli bir değerdir. Dolayısıyla bilimsellik, evrensel bir değer olarak kabul edilebilir.

4. *Dini değerler*: Dini değerler, insanların inançlarının gereği olarak benimsedikleri değerlerdir.

Dini değerleri, dini emir ve yasakların gerektirdikleri olarak tanımlayabiliriz.

Din, her devirde toplumların yaşantılarını yönlendiren ve insanların dünyayı algılama şekillerini belirleyen önemli etkenlerden biri olmuştur. Dinin bireyin ve toplumun hayatındaki önemi göz önüne alındığında dini değerlerin bağımsız bir kategoride ele alınması doğru olacaktır.

Tablo 1. *Değer Tasnifi*

BİREYSEL DEĞERLER	GELENEKSEL DEĞERLER		EVRENSEL DEĞERLER		DİNİ DEĞERLER
	<i>Toplumsal Değerler</i>	<i>Milli Değerler</i>	<i>Ekonomik Değerler</i>	<i>Siyasi Değerler</i>	
Başarma					-Dini emirleri benimseme
Azım	Cömertlik	-Vatan Sevgisi	Para ve maddi anlamda parasal değeri olan her şey	-Demokrasi -Eşitlik -İnsan haklarına saygı -Özgürlük -Barış Vb.	-Dini yasaklara uyma
Cesaret	Dürüstlük	-Bayrak Sevgisi			
Kararlılık	Merhamet	-Milli Semboller			
Bilgi	Vefa				
Kanaat	Adalet	-Tarihi şahsiyet ve yapılar	<i>Estetik Değerler</i>	<i>Bilimsel Değerler</i>	
Sorumluluk	Dostluk		Edebiyat, resim, müzik, tiyatro gibi sanat dallarının ürünleri ve güzel olan her şey	Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin ışığında ortaya çıkan yenilikler	
Tevazu	Sevgi				
Sabır	Hoşgörü				
Akıl	Liyakat				
Vb.	Saygı				
	Vb.				

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, Mesnevi’de bulunan değerler tespit edilmiş ve yorumlanmıştır. Tespit edilen değerler yaptığımız tasnife göre gruplandırılmış ve sıklıkları da verilmiştir.

Gerek yaptığımız tasnifte gerekse bulguların tespiti aşamasında değerlerin olumlu halleri göz önünde bulundurulmuştur.

Bazı kavramlar anlamları itibariyle olumsuzluk içerir. Bu çalışmada değerler tespit edilirken olumsuz anlamlar içeren değerler bu halleriyle değil karşıtları olan yapıcı olumsuz fakat anlamca olumlu halleriyle ele alınmıştır. Sözelimi haset etme, anlamı itibariyle olumsuzluk ihtiva eder. Bu ve benzeri kavramları *olumsuz değerler* adıyla bağımsız bir başlık altında toplamak mümkünken bu tercih edilmemiş yapıcı olumsuz

fakat anlamca olumlu halleri uygun başlıklar altında ele alınmıştır. Dolayısıyla *haset etme* vb. kavramlar bu şekilde değil anlamca olumlu halleri olan *haset etmeme* vb. olarak incelenmiştir.

Sonsuz ve eşsiz bir hoşgörünün ürünü olan Mesnevi’yi incelerken *olumsuz* ve *değer* kavramlarını yan yana getirmek istemeyişimiz bizi bu yola sevk etmiştir.

Değerler ait oldukları başlıklarda sıralanırken eserde geçme sıklıkları göz önünde bulundurulmuştur. Daha sık görülen değerden daha az görülen değere doğru bir sıralama yapılmıştır. Aynı sıklıkta görülen değerler ise alfabetik sıraya göre incelenmiştir.

Mesnevi’den Tespit Edilen Değerler

1. Bireysel Değerler:

Tablo 2. Bireysel Değerler

Değerler	f
Sabır	25
Bilgi	19
Kanaat	18
Akıl	14
Hırsa Kapılmama	10
Çalışkanlık	7
Tevazu	7
Teenni	5
Cesaret	2

Sabır: Mesnevi’de en çok geçen bireysel değerdir. Sonra *bilgi*, üçüncü sıklıkta da *kanaat* değeri bulunmaktadır.

Sabır, acı oldu ama nihayet onun meyvesinde şifa ve afiyet vardır.

Sen Hakk’ın zahmet giderici bir hediyesi ve -Sabır sıkıntının anahtarıdır- sözünün manasıdır. (97, 98, 99, 100, 101 c:1, s: 45)

Eğer müşküllerin varsa sabırlı ol. “Sabır sevincin anahtarıdır. (3015 c:1, s:126)

2. Geleneksel Değerler:

Tablo 3. Geleneksel Değerler

Toplumsal Değerler	f	Milli Değerler	f
Haset Etmeme	14	Vatan Sevgisi	2
Cömertlik	13		
Dürütlük	11		
İyilik	8		
Merhamet	7		
Vefa	7		
Adalet	5		
Dostluk	5		
Hüsn-i Zan	5		
Kusur Örtme	3		
Sevgi	3		
Kin Tutmama	2		

Yardımsızlık	2	
Kadirşinaslık	1	
Liyakat	1	
Saygı	1	

Haset etmeme: En çok geçen toplumsal değerdir. Bundan sonra da cömertlik gelmektedir. Yolda haset, boğazına sarılmasın. Zira şeytan haset yüzünden reddolundu. O, haset sebebiyle Âdem'e secdeden utandı. Ve yine hasetten saadetle cenk eyledi. Yolda bundan daha tehlikeli bir geçit yoktur. Dikkat et hasut ile yoldaş olma. Bu ceset bir haset evidir, bilesin. Haset bir sülâleyi perişan eyler. Haset, cismi kirlendirir ama Hakk'ın lütfu onu tertemiz eyler.(445, 446, 447, 448, 449 c:1, s: 54-55)

Dürüstlük/doğruluk:

"Yalan, gönüllerde şüphe doğurur. Doğruluğa da kalpteki huzur nişandır."

"Yalan söz, kalbe tesir etmez. Suyu karışık yağ yanıp ışık vermez."

Gönül huzuru doğru sözdür. Doğru sözler, gönül tuzağının taneleri olur." (2762, 2763, 2764 c: 2, s: 234)

İyilik:

Kötü âdeti icat eden, kendisini daima lânetle hatırlatır.

İyilerin eseri makbul şeylerdir. Kötülerin hasılatı da zulüm ve lânettir.

Kıyamete kadar devam eden o kötülüğün günahı, onu ilk icat edene erişir.(773, 774, 775 c:1, s: 63)

Millî değer olarak vatan sevgisi:

Mevlana, Mesnevi'de vatan sevgisini, vatanından uzak bir papağanın ağzından anlatmaktadır. Vatanından uzakta bir kafeste mahpus olan papağan, özgürlüğünün ve vatanının hasretini çekmektedir. Esaretten kurtulduğunda da aklına ilk vatani gelmiştir ve bu durumu da şöyle dile getirmektedir:

Ey efendi! Elveda, işte ben gidiyorum. Sen de bir gün vatanına gidersin.

Ey efendi elveda, sen bana merhamet ettin, beni karanlık bağdan kurtardın. (1913, 1914 c: 1, s: 94-95)

3. Evrensel Değerler

Tablo 4. Evrensel Değerler

Siyasi Değerler	f	Estetik Değerler	f
Hürriyet	3	Güzellik 1	1
Barış	1		
Eşitlik	1		

Hürriyet:

Mesnevi'nin birinci cildindeki 1612 ile 1918. beyitler arasında anlatılan Tacir İle Papağan hikâyesinde bir kafeste mahpus olan papağan, hürriyetinin ve vatanının özlemine çekmektedir.

Böyle hasretinizi çekmek ve ayrılığın benim gibi bir zavallıyı inletmesi layık mıdır?

Bu reva mıdır ki, ben sıkı bir hapiste olayım da siz yeşilliklerde, ağaç tepelerinde dolaşınız?

Dostların vefa âdeti bu mudur? Ben hapiste olayım, sizler de gül bahçesinde dolaşın!

Siz çayırılıkta zevk u sefa eylerken zaman zaman ağlayan şu kuşu da hatırlayın.(1620, 1621, 1622, 1623 c:1, s: 86)

4. Dinî Değerler

Tablo 5. Dinî Değerler

Değerler	f
Allah sevgisi	28
Nefsine Hâkim Olma	26
Şükür	16
Peygamber Sevgisi	11

Allah sevgisi: Mesnevi’de fazlaca (28) işlenen değerlerdendir. Bunu *nefsine hakim olma* (26) değeri izlemektedir.

Mesnevi, baştan sona Yüce Allah’ın mutlak ilmine, güzelliğine ve yarattıkları üzerine hâkimiyetine iman etmiş bir gönlün hislerinin dışa yansımalarıdır. Mevlana’da aşk ve sevgiden kasıt, biricik ve eşsiz olan Allah’a duyulan aşk ve sevgidir. Ebedi ve mutlak hakikat olan Allah’tır, güzel olan her duyguya lâyık olan da yine odur. Yoksa fâni olana duyulan sevgi ve aşk geçicidir. O’ndan gelecek kahırda bile nice lütuf ve güzellikler vardır.

Faniye olan aşk ebedî değildir. Zira insan bu düzenin hükmüne (ebediliğe) müsait değildir. Her an gönle feyizler veren (goncadan daha taze olan) gözün, ruhun safası olan ilahî aşk bakidir.

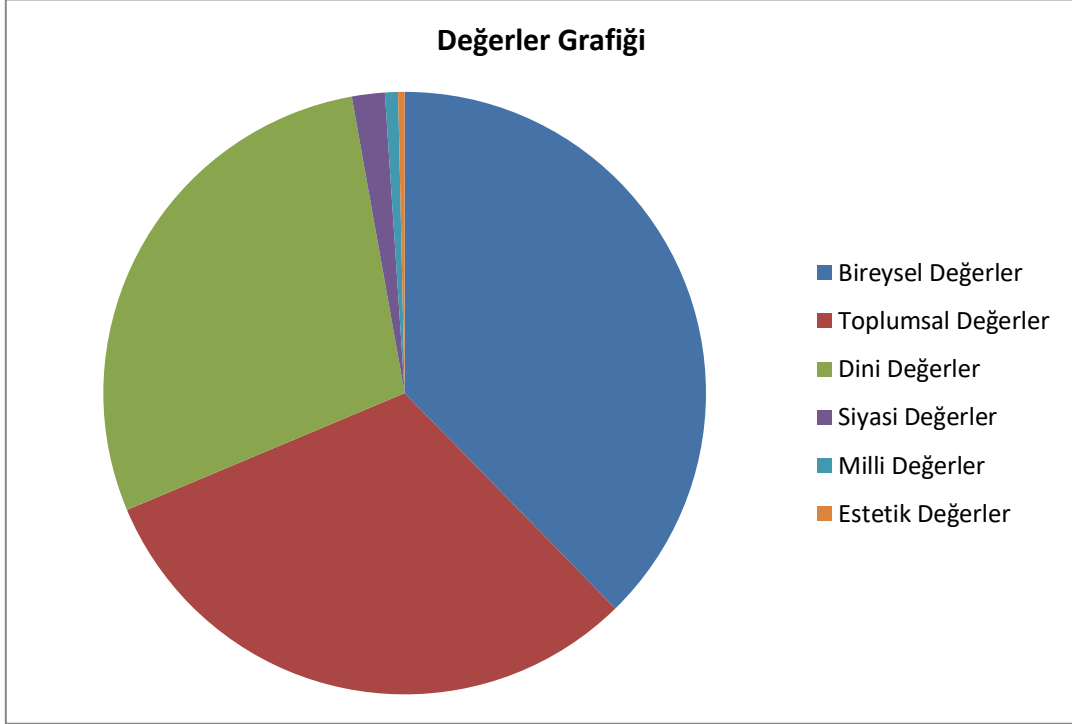
Daima diri ve baki olana âşık ol. Sırrını o nura kavuşturun.

O’nun aşkını iste, zira bütün peygamberler, veliler bu aşkı, iksirin tâ kendisi bildiler. (226, 227, 228, 229 c:1, s: 49)

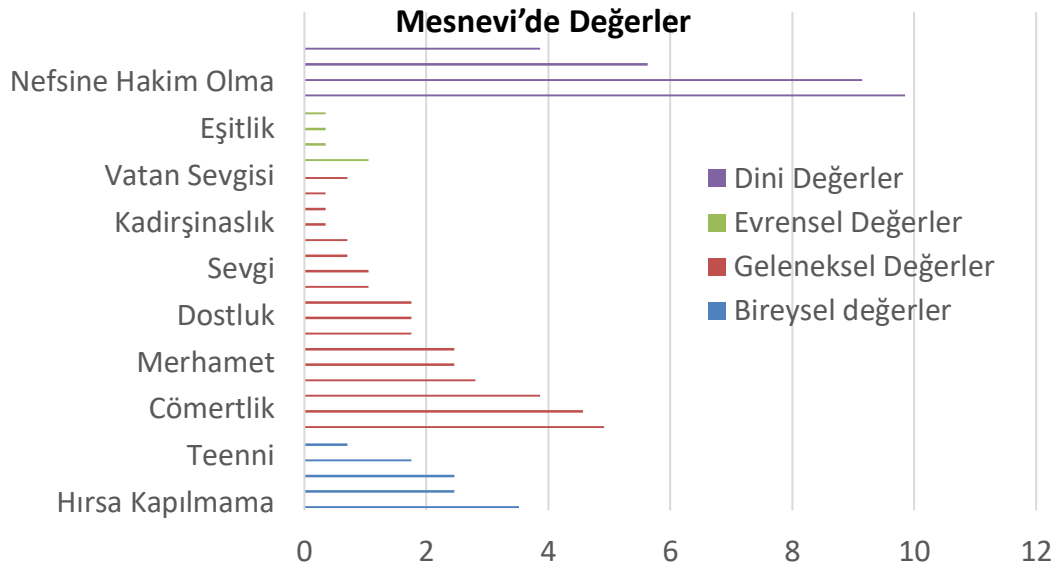
Tablo 6. Mesnevi’deki Değerler Tablosu

Bireysel Değerler	Geleneksel Değerler		Evrensel Değerler		Dini Değerler
	Toplumsal Değerler	Milli Değerler	Siyasi Değerler	Estetik Değerler	
Sabır, 25	Haset Etmeme, 14	Vatan Sevgisi, 2	Hürriyet, 3	Güzellik	Allah Sevgisi, 28
Bilgi, 19	Cömertlik, 13		Barış, 1		Nefsine Hâkim Olma, 26
Kanaat, 18	Dürüstlük, 11		Eşitlik, 1		Şükür, 16
Akıl, 14	İyilik, 8				Peygamber Sevgisi, 11
Hırsla Kapılmama, 10	Merhamet, 7				
Çalışkanlık, 7	Vefa, 7				
Tevazu, 7	Adalet, 5				
Teenni, 5	Dostluk, 5				
Cesaret, 2	Hüsn-i Zan, 5				
	Kusur Örtme, 3				
	Sevgi, 3				
	Kin Tutmama, 2				
	Yardım severlik, 2				
	Kadirşinaslık, 1				

	Liyakat, 1				
	Saygı, 1				

Grafik 1. Değerler Grafiği

Grafik 2. Mesnevi’de Değerler

SONUÇ

Çalışmamızın amaçlarından biri ilgili alan yazından ve daha önce yapılmış çalışma ve sınıflamalardan yola çıkarak bir değer tasnifi yapmaktır. Bu amaç doğrultusunda konuyla ilgili ulaşabildiğimiz kaynaklar ve daha önce yapılmış tasnifler incelenmiş, yorumlanmış ve değerler sınıflandırılmıştır.

İkinci amacımız ise yaptığımız tasnife göre Mevlana’nın Mesnevi adlı eserindeki değerleri tespit etmek ve incelemektir. Yaptığımız çalışma sonucunda değerler, *bireysel, geleneksel, evrensel ve dini değerler* adı altında dört ana başlıkta toplanmış ve bu değerlerden geleneksel değerler, *toplumsal ve milli* değerler; evrensel değerler ise *siyasi, bilimsel, estetik ve ekonomik* değerler olarak kendi içinde gruplandırılmıştır. Bu tasnife göre yaptığımız incelemede her bir değer grubu için Mesnevi’den örnekler tespit edilmiş ve yorumlanmıştır. Mesnevi’de bireysel değer olarak (9) *sabır, bilgi, kanaat, akıl, hırs, hırs kapılmama, çalışkanlık, tevazu, teenni, cesaret* değerleri tespit edilmiştir. Geleneksel değer üst başlığının birinci alt başlığı olan toplumsal değer (16) olarak *haset etmeme, cömertlik, dürüstlük, iyilik, merhamet, vefa, adalet, dostluk, hüsn-i zan, kusur örtme/aramama, sevgi, kin tutmama, yardımseverlik, kadirşinaslık, liyakat, saygı* değerleri tespit edilmiştir. Geleneksel değer üst başlığının ikinci alt başlığı olan milli değer (1) olarak *vatan sevgisi* değeri tespit edilmiştir. Evrensel değer üst başlığının alt başlıklarından siyasi değer (3) olarak *hürriyet, barış ve eşitlik* değerleri tespit edilmiştir. Evrensel değer üst başlığının bir diğer alt başlığı olan estetik değer (1) olarak *güzellik* değeri tespit edilmiştir. Dini değer (4) olarak ise *Allah sevgisi, nefesine hâkim olma, şükür ve peygamber sevgisi* değerleri tespit edilmiştir.

Mesnevi’de en sık karşımıza çıkan bireysel değer *sabır*(25)dır. Onu, *bilgi* (19) ve *tevazu* değerleri takip etmektedir. En sık karşımıza çıkan toplumsal değer ise *haset etmeme*(14)dır. Onu, *cömertlik* (13) ve *dürüstlük* (11) değerleri takip etmiştir. Mesnevi’de tespit ettiğimiz tek milli değer *vatan sevgisi*dir. Siyasi değerlerden ise en sık karşımıza çıkan değer *hürriyet*(3)tir. Onu, *barış ve eşitlik* değerleri takip etmiştir. Mesnevi’de tespit ettiğimiz tek estetik değer ise *güzellik*dir. Dini değerlerden ise en sık karşımıza çıkan *Allah sevgisi* (28) olmuştur. Onu, *nefsine hâkim olma* (26) ve *şükür* (16) değerleri takip etmektedir.

Sonuç olarak Mesnevi’de en fazla sıklıkta bireysel (107), sonra toplumsal (88), üçüncü olarak da dini (81) değerler işlenmektedir. Ekonomik ve bilimsel değerler tespit edilememiştir. Milli ve estetik değerlerin ise 1’er kez tespit edilebilmesi dikkate değerdir.

Bütün bunlardan da hareketle Mesnevi, Mevlana’nın, her açıdan iyi bir kul ve iyi bir insan olabilmeleri için insanlara bulunduğu nasihatlerden müteşekkil eseridir, denilebilir. Bu eserdeki amaç doğrultusunda Mevlana’nın insanlara en sık nasihatte bulunduğu değer, vermek istediği mesaj Allah’ı sevmek, onun mutlak ilmine ve hâkimiyetine teslim olmaktır. Daha sonra sırasıyla nefse hâkim olma, sabır, bilgi ve tevazu gelmiştir.

Mesnevi, baştan sona ulvi bir gayenin ürünüdür. Ömrünü müritlerine, çevresine ve hatta tüm insanlığa doğru yolu göstermeye çalışmakla harcamış büyük fikir ve duygulu insanı Mevlana’nın bu gayesinin yazıya dökülmüş, dile gelmiş hâlidir. Mevlana’nın Mesnevi yoluyla insanlara kazandırmak istediği değerler, her devirde ve özellikle de günümüzde insanoğlunun asla göz ardı etmemesi gereken hususlardır. Günümüzdeki sıkıntılardan

hemen hepsi insanoğlunun bu değerleri hayatının merkezine koymaması sonucu ortaya çıkmaktadır. Mesnevi, insanın hem bireysel hem de toplumsal ve evrensel huzuru ve başarıyı yakalayabilmesi için sahip olması gereken değerleri etkili bir üslupla dile getirmiştir. Kimi zaman geçmişteki kıssalarla, kimi zaman diğer canlılardan hareketle, kimi zaman ayet ve hadislerden yararlanma yoluyla, kimi zaman da sert ve caydırıcı bir dille bu değerler insanoğluna benimsetilmeye çalışılmıştır. Ayrıca günlük hayattan basit fakat çarpıcı hikâyeler anlatmak, benzetme ve karşılaştırmalar yapmak, örnekler vermek, övmek, eleştirmek hatta hakaret etmek, Mevlana'nın bu değerleri benimsetmek için başvurduğu yollardan olmuştur.

ÖNERİLER

Mesnevi, birçok açıdan incelenmeye tâbi tutulmuş bir eserdir. Bu çalışmada Mesnevi'deki değerler üzerinde durulmuştur. İnsanoğlunun hayatını şekillendiren temel değerlerin hemen hepsi için Mesnevi'den bir öğüt, bir hisse alınabilir, ders çıkarılabilir ve bu değerlerin yine hemen hepsi için Mesnevi'de örnek teşkil edecek kıssalar bulunur. Özellikle üslubu itibarıyla ilkokullar için olmasa da ortaokul ve liseler için başka herhangi bir kaynağa ihtiyaç duyulmadan sadece Mesnevi'den hareketle bir Değerler Eğitimi Ders Kitabı hazırlanabilir. Ayrıca Mesnevi' de en sık karşılaştığımız değerler olan Allah sevgisi, nefesine hâkim olma, sabır, bilgi gibi değerleri daha ayrıntılı ver derinlemesine inceleyen çalışmalar hazırlanabilir.

Değerler ve eğitimi konusu son dönemde başlı başına bir çalışma alanı hâline gelmiştir. Bu doğrultuda Türk ve Dünya Edebiyatı'nın klasikleri bu açıdan ele alınmaya devam edilmeli ve dünyamızın içinde bulunduğu karmaşadan çıkışın yegâne yolu olan adalet, hoşgörü, kanaat gibi değerlerin tüm insanlık tarafından benimsenmesi için benzeri çalışmalara hız verilmelidir. Bu doğrultuda çalışmacılara şu önerilerde bulunulabilir:

- 1.Ortaokul ve lise müfredatlarına konulacak değerler eğitimi dersinde ya da diğer derslerdeki değer kazanımlarında kullanılması maksadıyla Mesnevi'den ve benzer eserlerdeki kıssa ve öğütlerden oluşturulmuş ders kitapları hazırlanabilir.
2. Allah sevgisi, nefesine hâkim olma, sabır, bilgi ve kanaat Mesnevi'de en çok bahsi geçen beş değer olmuştur. Bu beş değeri daha ayrıntılı ve derinlemesine inceleyen çalışmalar hazırlanabilir.
- 3.Son dönemlerde Türk ve dünya edebiyatının önemli sanatçı ve eserleri değerler ve eğitimi açısından ele alınmaktadır. Henüz bu bağlamda ele alınmayan sanatçılar ve eserlerindeki değerlerle ilgili çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (2006). *Değişen dünya değişen değerler*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Akbaş, O. (2004). *Türk Millî eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının(değerlerinin) ilköğretim 2. kademedeki gerçekleştirme derecesinin değerlendirilmesi*, Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Akkaya, S. (2013). *Mevlana'nın mensur eserlerinde değerler eğitimi*, Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Malatya.
- Altın, F. T. (2010). *Mevlana'nın eserlerinde dostluk ve samimiyet değerlerinin işleniş ve eğitim açısından tahlili*, Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.
- Alpöge, G. (2011). *Okul öncesinde değer eğitimi*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Banarlı, N. S. (2001). *Resimli Türk edebiyatı târihi*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi:
- Bilgin, N. (1995). *Sosyal psikolojide yöntem ve pratik çalışmalar*, İstanbul: Sistem Yayıncılık: İstanbul.

- Cüceloğlu, D. (1991). *İnsan ve davranışı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çelebioğlu, Â. (1998). *Eski Türk edebiyatı araştırmaları*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Çomaklı, K. (2015). *Mevlana Mesnevi adlı eserinde yer alan hikâyelerin sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki değerlerin öğretiminde kullanımının incelenmesi*, Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Demirel, Ş. (2007). *Mevlânâ'nın Mesnevî'si ve şerhleri*, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (10), 469-504.
- Dılmaç, B. (1999). *İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitimi verilmesi ve ahlaki olgunluk ölçeği ile eğitimin sınanması*, Yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.
- Emirhan, T. (2016). *Değerler eğitimi bağlamında Yavuz Bahadıroğlu'nun çocuk romanları*, Yüksek lisan tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Erkek, G. (2008). *Mevlana'nın Mesnevi'sinden ilköğretim okulları için seçilen öykülerin eğitsel yönünün incelenmesi*, Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Evin, İ., Kafadar, O. (2016). İlköğretim sosyal bilgiler programının ve ders kitaplarının ulusal ve evrensel değerler içerik çözümlemesi, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2 (3), 293-304.
- Filiz, Ş. (1998). *Ahlakın akli ve insani temeli*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Güngör, E. (1993). *Değerler psikolojisi*, Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları,
- Güngör, E. (2010). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar*, İstanbul: Ötügen Neşriyat
- Gölpınarlı, A. (2012). *Mevlâna hayatı, sanatı ve yapıtlarından seçmeler*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Hökelekli, H. (2011). *Değerler psikolojisi ve eğitimi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Hökelekli, H. (2002). *Gençlik, din ve değerler psikolojisi*, Ankara : Ankara Okulu Yayınları.
- Kaplan, M. (1976). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar*, Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Kaymakcan, R., Kenan, S., Hökelekli, H., Arslan, Z. S. ve Zengin, M. (2004). *Bir değer olarak hoşgörü ve eğitimi Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Kaymakcan, R., Meydan, H. (2014). *Ahlak değerler ve eğitimi*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Köknel, Ö. (1995). *Hoşgörünün ruhsal ve toplumsal temelleri, hoşgörü ve eğitim*. Ankara: TED Yayınları.
- Köprülü, F. (1991). *Osmanlı Devleti'nin kuruluşu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Köse, Z. (2004). *Mevlana'nın Mesnevisinde aşk kavramı*, Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Millî Eğitim Temel Kanunu, www.mevzuat.meb.gov.tr , (27.02.2018)
18. Millî Eğitim Şurası Kararları, www.ttkb.meb.gov.tr , (25.02.2018)
- Özer, G. (2002). *Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin mesnevisindeki dini motiflerin tespiti ve değerlendirilmesi*, Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Özgüven, İ. E. (1994). *Psikolojik testler*, Ankara: Yenidoğuş Matbaası.
- Özyürek, A. (2004). *Kırsal bölge ve şehir merkezinde yaşayan 5-6 yaş grubu çocuğa sahip anne babaların çocuk yetiştirme tutumlarının incelenmesi*, Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Safalı, A. G. (2006). *Mevlana'nın Mesnevisinde iktisat ahlakına ilişkin kodlar*, Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Sancak, Y. (2011). *Mevlana'nın Mesnevi Adlı eserinin sosyal bilimlerde değer kazanımındaki rolü*, Yüksek lisans tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

- Sinanoğlu, O. (2002). *Hedef Türkiye*, İstanbul: Otopsi Yayınları.
- Solak, F. (2009). *Ahilik kuruluşu, ilkeleri ve fonksiyonları*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Tok, M. (2007). *Mevlana'nın Mesnevisindeki hikayelerin çocuk edebiyatı açısından değerlendirilmesi*, Yüksek lisans tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Tozlu, N.; Topsakal, C. (2004). *Avrupa Birliğine uyum çerçevesinde değerler eğitimi*, İstanbul: DEM Yayınları:.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü. www.tdk.gov.tr , (20.02.2017)
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2014). *Değerler eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ulusoy, K. (2007). *Lise tarih programında yer alan geleneksel ve demokratik değerlere yönelik öğrenci tutumlarının ve görüşlerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi*, Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uysal, E. (2003). *Değerler üzerine bazı düşünceler ve bir erdem tasnifi denemesi: İnsani erdemler-İslami erdemler*, Bursa: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Ülken, H. Z. (2016). *Bilgi ve Değer*, Doğu Batı Yayınları: Ankara.
- Yaman, E. (2012). *Değerler eğitimi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yazıcı, K. (2006). *Değerler eğitimine genel bir bakış*, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, (19), 499-522.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, O. (2013). *Fatih Erdoğan'ın eserlerinin eğitsel değerler açısından incelenmesi*, Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.